

KUNGL. VITTERHETS
HISTORIE OCH
ANTI KVITETS AKADEMIEN

ÅRSBOK 2025

STOCKHOLM 2025

THE ROYAL SWEDISH ACADEMY OF LETTERS,
HISTORY AND ANTIQUITIES

ACADÉMIE ROYALE SUÉDOISE DES
BELLES-LETTRES, DE L'HISTOIRE
ET DES ANTIQUITÉS

KGL. SCHWEDISCHE AKADEMIE FÜR LITERATUR,
GESCHICHTE UND ALTERTÜMER

© De enskilda författarna och KVHAA, Stockholm 2025

Grafisk formgivning: Lars Paulsrud

vittherhetsakademien.se

ISBN 978-91-88763-68-6, ISSN 0083-6796

Italgraf Media, 2025

INNEHÅLL

- 7 Preses hälsningstal
- 11 År 2025 tilldelade medaljer och priser

MINNESORD

- 19 Gunnar Eriksson
- 25 Jan Svartvik

FÖREDRAG

- 37 Hans Kronning: *Om villkorskonstruktioner*
- 55 Frederick Whitling: *Kungen som grävde. Gustaf VI Adolf som arkeolog och kulturmecenat*
- 69 Gunnar Bjursell: *Den kulturella hjärnan*
- 85 Heikki Pihlajamäki: *Kolonialismen och den europeiska rättens första globalisering 1500–1800*
- 97 Gunnel Cederlöf: *Migrationsströmmar, kapital och tillfälligheter. Indien och Skandinavien under den industriella vändningen*
- 121 Anna Larsdotter: *Rettigska samlingarna*
- 143 Jenny Andersson: *Marknadsrevolution uppifrån och nerifrån*

- 157 Susanne Thedéen: *Framtiden och forskningen. Aktuella frågor på Riksantikvarieämbetet*
- 169 Mohammad Fazlhashemi: *Hoten mot den akademiska friheten*
- 179 Torun Lindholm Öjmyr: *Hur kan vi motverka kunskapsresistens?*

ÅRSBERÄTTELSE, FÖRTECKNINGAR ÖVER LEDAMÖTER,
AKADEMIFORSKARE OCH PERSONAL

- 193 Ständige sekreterarens årsberättelse
- 199 Vitterhetsakademiens kulturfastigheter
- 211 Årsberättelser från vissa forskningsföretag m.m.
- 223 Publikationer utgivna 21.3.2024–20.3.2025
- 225 Alfabetisk förteckning över Akademiens ledamöter
- 242 Akademiens ledamöter i invalsordning
- 245 Ledamöternas fördelning på klasser
- 247 Avlidna ledamöter 21.3.2024–20.3.2025
- 248 Akademiens utskott och nämnder
- 254 Vitterhetsakademiens akademiforskare
- 255 Akademiens personal

ANNA LARSDOTTER

Rettigska samlingarna

KUNGL. VITTERHETSAKADEMIEN BESITTER stora arkiv och föremålssamlingar tack vare en rad donationer. Under 2024 inleds ett arbete med föremålssamlingen som tillhör fastigheten på Villagatan 3 i Stockholm. Donatorerna var Herbert och Ing-Marie Rettig. Paret donerade även Skånelaholms slott, som hade tjänat som deras sommarbostad, till Akademien. Fastigheterna vittnar om familjen Rettigs samlariver. Herbert Rettigs sista vilja var att hemmen skulle bevaras oförändrade inför framtiden. Det som särskilt skulle lyftas fram på Villagatan var hur en borgerlig familjs liv och boendemiljö tedde sig under sent 1800-tal. Släkten Rettig skapade sina stora rikedomar i Gävle genom tobaksindustri, skeppsvarv, järnindustri och grosshandel. Tobaksfabriken grundades 1809 av Herberts farfars far Per Christian Rettig, vars familj invandrat från Tyskland 1793. Herberts far Hjalmar Rettig växte upp i Gävle men arbetade inte inom familjeföretaget utan utbildade sig till jurist. Herberts mor Julia Björkman var dotter till Gävleborgs landshövding Carl Björkman, residerande i Gävle slott. Carl Björkman var synnerligen historiskt intresserad. Utöver att han ägnade sig åt släktforskning var han även drivande i Gästriklands fornminnesförening.

Även Hjalmars bror John och dennes fru Antonie var engagerade i nämnda fornminnesförening och i dess vilja att upprätta ett stadsmu-

Herbert Rettig med föräldrarna Hjalmar och Julia samt hunden Snapp på sommarnöjet Sjöberg i Sollentuna som makarna köpte 1904. Foto: KVHAA:s arkiv.

seum. John och Antonie Rettig lät testamentera medel samt sitt bohag och sina samlingar till Gävle stad för uppförandet av ett museum, det som i dag är Läns museet Gävleborg.

Hjalmar och Julia bodde grannar; han i Rettigska palatset, hon i Gävle slott. De gifte sig 1886. I äktenskapet föddes två barn, Herbert 1888 och Nils 1892. Den lilla familjen bodde i Stockholm och köpte 1899 ett stort hus med flera lägenheter på Villagatan 3. Bostaden blev ett våningsplan med två lägenheter som omvandlats till en. Familjen var sammansvetsad och bröderna fick tidigt lära sig om släktens historia. De visade stort intresse för det förflutna, som kom att bli deras kall i livet. Vid bemarkelsedagar bestod presenterna ofta av små ting från tidigare generationer.

1892, samma år som Nils föddes, avled Hjalmar's mor Adelaide Rettig. Hon var då redan änka efter Hjalmar's far Robert. Adelaide var också född i Gävle och dotter till Anton Fredrik Garberg och Gustava Ennes, båda tillhörande framträdande släkter inom stadens borgerskap. När bodelningen efter Adelaide ägde rum var det svärdottern Julia som förde bok över de föremål som tillföll Hjalmar. Denna bok, och flera böcker av liknande slag, bevaras i Akademiens arkiv. I samband med att Brynäs herrgård såldes 1917 hamnade den andra stora strömmen av föremål i familjen Rettigs ägo. Herrgården hade tidigare ägts av släkten Garberg och kom i släkten genom Adelaides föräldrar. Då bodelningen skulle ske i Gävle följde bröderna Nils och Herbert med. Med sig hade de en kamera och anteckningsböcker. Herbert dokumenterade resans gång och fotade platser med släktanknytning samt herrgårdens interiörer, foton som i dag är unika. När sönerna flyttade hemifrån påbörjades det egentliga förteckningsarbetet. Skisser av arvegodsens gjordes och proveniensen nedteknades noggrant. Vid denna tid dog pappa Hjalmar plötsligt. Ett exempel på ihärdigt förteckningsarbete och brödernas sentimentalitet är att de bevarade mull från faderns gravsättning, som lades i kuvert med förklarande text.

Samlingen rymmer även kuvert med ljusstumpar från en julafton som Nils firade ensam ute i Europa, vykort från resor i Europa med noggranna anteckningar, skrivstift från tentamenstillfällena. Bröderna hade personliga relationer till flera av föremålen. Samlingsobjekten har inte sällan kunglig anknytning, såsom ekblad från träd planterade av Karl XIV Johan. Nils samlade även på autografer, sigill och frimärken. Han kom att arbeta som diplomat i Polen och Schweiz för att slutligen hamna i Kairo år 1929. Där samlades ting från närområdena, både historiska och mer samtida. Samlandet från denna tid har gett de Rettigska samlingarna en speciell prägel, där svensk borgerlig miljö från 1800-talet möter 1930-talets Egypten. Sorgligt nog insjuknade Nils plötsligt och avled på sjukhus i Egypten 1933, vid en ålder av 40 år. Hans samlingar återfinns även på Medelhavsmuseet.

Nils Rettig vid Cheopspyramiden och sfinxen den 29 december 1928.
Foto: KVHAA:s arkiv.

Parallellt hade Herbert Rettig kommit att samla på föremål med koppling till uppländsk allmoge efter att han under 1910-talet utvecklat ett intresse för jordbruk. Herbert, som likt sin bror haft hälsoproblem sedan barndomen, lockades av landsbygden, dess friska luft och sundheten som förknippades med denna. 1919 köpte Herbert Tuna gård i Tensta socken norr om Uppsala. Från att han ständigt fört bok över olika åkorn, krämpor och insjuknanden övergick hans fokus till jordbruket. Det som nu dokumenterades var vilka grödor som skulle sås, hur mycket som skördades och hur många dagsverken personalen utförde.

Böndernas historiska föremål hade sedan en tid köpts upp av museer och antikhandlare. Herbert ville stoppa vad han såg som en länsning av den uppländska landsbygden. Hans åsikt var att kulturhistorien skulle

bevaras på plats. Detta bidrog till att Herbert började samla till ett sockenmuseum för Tenstabygden; fanns inte bevarandeintresse på gårdarna fick ett sockenmuseum duga. Jämta ärkebiskop Nathan Söderblom ses Herbert stå vid invigningen av Tensta sockenmuseum år 1929. I tidningen påpekas Herberts tillbakadragenhet men att han vid detta unika tillfälle ändå framträdde offentligt som generös donator.

Kanske var målet i Tensta uppfyllt när Herbert samma år började leta efter en ny lantegendom närmare Stockholm. Med sitt historiska intresse sökte han en gård som gärna kunde ha en slottsbyggnad. Det slutliga valet föll på Skånelaholms slott. Platsen hade en lång historia, och det befintliga slottet hade uppförts åren runt 1640 av hovrättspresidenten Andreas Gyldenklou. Egendomen hade därefter huvudsakligen tillhört adelsätten Jennings. På slottet levde Herbert om somrarna ett tillbakadraget liv. Jordbruket arrenderades ut för att han helt och fullt skulle kunna hänge sig åt sitt samlarintresse. Temat var fortfarande detsamma. Precis som i Tensta lät Herbert uppföra ett sockenmuseum och på slottets tredje plan inreddes ett allmogemuseum. Inom bygden lyckades han även samla in några möbler från Jennings tid på slottet.

När det gäller samlandet av allmogeföremål gör sig Herbert Rettig skyldig till en viss motsägelsefullhet. Han hade bekymrat sig för antikhandlarnas exploatering av landsbygden, men nu blev antikhandlare J.A. Ohlsson i Uppsala hans främste föremålsförmedlare. Dennes butik låg i Bredgränd men inköpen utfördes främst brevlades. Den välbärgade ungarlen på slottet måste ha varit en perfekt kund för en antikhandlare, som skickade långa listor med föremål vilka han önskade att "Dr. Rettig" skulle rädda. Ohlsson skrev smickrande brev om att föremålen måste hamna i rätta händer, hos någon som förstod sig på deras värde. Gällande proveniensen litade Herbert helt på handlaren, tveksamheter rätades ut till mer bestämdhet när Herbert sedan nedtecknade föremålens historia. Det är tydligt att det skulle låta så bra som möjligt. Trots det stora intresset var Herberts egna bedömningar av föremålen inte alltid korrekta. De bör därför granskas kritiskt. I samlingen av konstföremål som bröderna

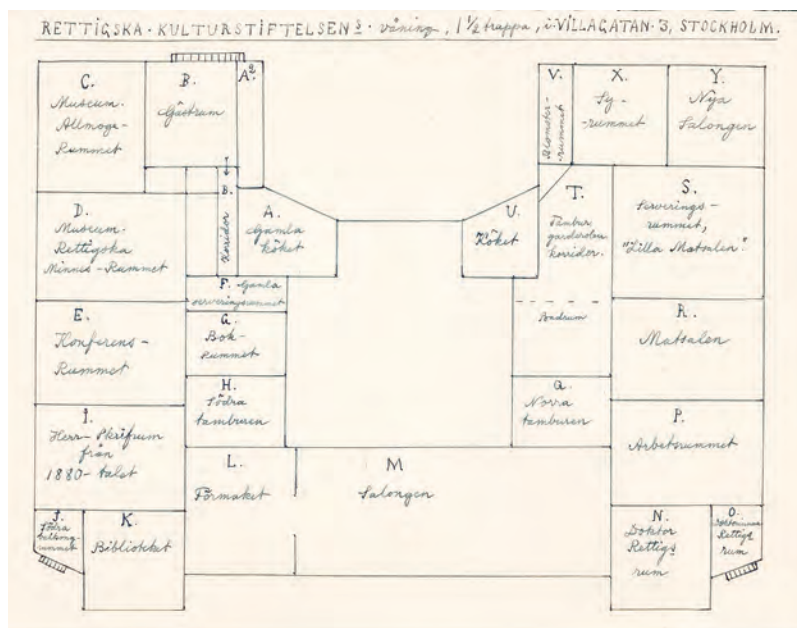
köpt i Europa under 1900-talet förekommer sådant som senare bekräftats vara kopior eller förfälskningar. Ofta hade dessa föremål en proveniens kopplad till något kungahus. Samlingen är således intressant ur flera perspektiv, varav ett berättar om den samtida, europeiska antikvitetsmarknaden och handeln med förfälskningar eller felrubricerade objekt. De egyptiska föremålen kan också problematiseras eftersom de väcker tankar kring västvärldens exploatering och utförelse av fornynd.

Under en av Herberts sjukdomsperioder stiftade han bekantskap med en ung sköterska som arbetade som Röda korset-syster. Hennes namn var Ing-Marie Rehnberg. Hon var uppväxt i Karlskoga där fadern Oscar Leonard drev bokhandel i fastigheten Möckelshall. Som änking hade fadern träffat änkan Siri Valborg Nylén från Arboga, född Rahmbäck. De två gifte sig 1914 och året därpå föddes Ing-Marie, deras enda gemensamma barn. Det var alltså en ung sjuksyster som i sitt arbete stiftade bekantskap med den 27 år äldre Herbert Rettig. Efter vistelsen på sjukhuset var det Ing-Marie som ansträngde sig för att hålla kontakten med Herbert, och det hela ledde slutligen till att de ingick äktenskap 1942.

Herberts mor Julia bodde vid denna tid kvar i våningen på Villagatan. Det nygifta paret investerade därför i ett eget hem, först i Sigtuna och sedan i Villa Edelweiss på Lidingö. 1944 avled mamma Julia och i och med detta flyttade paret in i makens barndomshem. Där hade inga större förändringar skett sedan familjen Rettig flyttade in vid sekelskiftet 1900, förutom tillskott av arvegods. När de nygifta tog med sig sitt bohag förtätades våningen ytterligare. Trots detta behöll man i huvudsak rummens funktion och karaktär från Herberts barndomstid. Även om våningar likt denna var omoderna vid tiden förstod Herbert att uppskatta dess kulturhistoriska värde. Sannolikt spelade hans egen sentimentalitet och avsaknaden av arvingar även roll då han påbörjade förtecknandet av föremålen i våningen.

Rumsbeskrivningar

Den tidigaste bevarade planskissen av Herbert är daterad 1950. Den reviderades 1957 då det huvudsakliga nedteckningsarbetet utfördes. Utöver planskissen skapades en egen ritning för varje rum, och på denna antecknades föremålens placering och proveniens. Oftast gjordes även en skiss av föremålet. Genom att också undersöka ritningarna från år 1900, som togs fram för att bostaden skulle genomgå renovering, kan man följa rummets användning och utläsa föremålens placering under de följande sextio åren. Hjalmar Rettigs bouppteckning från 1925 visar familjens rumsanvändning, medan Julia Rettigs bouppteckning från 1944 visar våningens bruk då Herbert och Ing-Marie tog över den. Genomgången nedan utgår från Herberts benämning av rummen på 1950-talet och

Herbert Rettigs ritning över våningen, 1957. KVHAA:s arkiv.

anger hur de brukats fram till dess, med en slutlig kommentar om hur rummen används av Akademien.

A: Gamla köket

Eftersom Rettigs våning bestod av två sammanslagna bostäder fanns det två kök. Medan köket (U) på norra sidan av lägenheten renoverades bibehölls det gamla köket (A) i ursprungligt skick. I föräldrarnas bouppteckningar benämns det endast *Kök*. Rummet kom att användas till textiltillagring, vilket framgår av en mangel på Herberts ritning. Innanför köket, en trappa upp, fanns en jungfrukammare och under denna ett litet rum för förvaring.

Köket har klarat sig från renoveringar och används som museikök. Entresolrummet kallas numera *Pigkammaren* och har använts för förvaring, som gästrum för ledamöter och som museirum. Numera används det som kontor. Rummet under används fortfarande för förvaring.

B: Gästrum

På ritningen från 1900 kallas gästrummet för *Strykrum*. Det leder ut till våningens enda större balkong, vilket gjorde det lämpligt för vädring av hemmets textilier. Eftersom Hjalmar Rettig hade sin sovkammare intill gjordes detta rum till hans *Toilettrum*. Där hade han sin lavoar, sin rakspegel och sina kläder. Benämningen fanns kvar 1944 som *Kanslirådets Toalettrum*. När båda föräldrarna gått bort ändrades benämningen till *Gårdsbalkongrummet* och rummet började användas som gästrum. I dag används det som kontor.

C: Allmogrummet

Rummet där Herbert inrättade ett litet allmogemuseum på 1950-talet var tidigare hans fars sängkammare. På ritningen från 1900 föreslås rummet som jungfrukammare. Troligtvis användes detta dock redan från början som kanslirådets sovrum. När Herbert omnämner rummet 1950 kallas det *Kansliråd Rettigs sofrum*. Förmodligen hade det stått oförändrat

Allmogrummet, 1959. Foto: KVHAA:s arkiv.

fram till dess, precis som moderns sovrums intill. Rummet har sedan Akademiens övertagande använts som kontor.

D: Rettigska minnesrummet

I ett separat sovrums, vägg i vägg med sin man, sov Julia Rettig. De båda sovrumsen nåddes via separata ingångar men låg även i fil med varandra. I sovrumsen hade Julia utöver sängen ett soffmöblemang, lavoar,

ett toalettbord, sitt skrivbord med mera. Benämningen *Kanslirådinnans sovrum* går igen i uppteckningarna fram till 1950. Därefter inreder Herbert här ett minnesrum för släkten. Han kallar det *Rettigska minnesrummet*. Väggarna fylls med släktporträtt, möblerna placeras tätt och i mitten av rummet förvaras små släktklenoder i ett nytillverkat monterskåp.

E: Konferensrummet

Intill föräldrarnas två sovrum fanns en *Barnkammare*. De båda bröderna, som verkar ha hållits skyddade i hemmet av hälsoskäl, kunde vara fysiskt aktiva i rummet. En höj- och sänkbar gymnastikbom monterades här och en repstege fästes i taket. Rummet kom inte att ingå i några bo-uppteckningar eftersom det var Nils sovrum. Dörrarna som låg i våningens fil möblerades för och ingången fanns i stället på tambursidan. Efter lillebroderns bortgång kom Herbert att kalla rummet för *Röda rummet*, men 1957 hade benämningen ändrats till *Konferensrummet*. Hur det kom

Nils Rettigs sovrum. Foto: KVHAA:s arkiv.

till användning är osäkert, men centralt i rummet placerades två bord med travade folianter. Runt rummets väggar fanns sittmöbler placerade, samt ett stort skåp med litteratur och arkivmaterial, noggrant förtecknat. När Akademien flyttade in på Villagatan 3 saknades utrymmen för middag. Beslut fattades om att ta två rum i museivåningen i anspråk för att upprätta en matsal. Ett av rummen var det så kallade *Konferensrummet*. En vägg togs ner mot intilliggande rum. Här har Vitterhetsakademien nu sin matsal, men märken i parketten efter gymnastikbommen vittnar om en tid då det här var en plats för barnens lek.

F: Gamla serveringsrummet

Det gamla serveringsrummet var en undanskymd gång ämnad för tjänstefolket. Den anslöt till flertalet olika rum från det gamla köket. Mycket litet är dokumenterat kring denna del av våningen. Herbert har endast låtit nedteckna att det här stod en bokhylla med resebeskrivningar, historieböcker och skönlitteratur. Rummet finns inte kvar, eftersom väggen mot *Bokrummet* revs för att inrätta toaletter och kapprum för Akademiens verksamhet.

G: Bokrummet

Nils och Herbert ägde en stor mängd böcker som de själva skaffat eller fått i gåvor på bemarkelsedagar. Trots att böckerna förvarades på flera ställen i våningen behövdes slutligen ett särskilt rum för bokförvaring. Via *Bokrummet* gick det att nå Nils gamla sovrum. Rummet tömdes och väggen mot serveringsgången revs till följd av toalettbygget då Akademien tog över fastigheten.

H: Södra tamburen

Den relativt lilla södra tamburen inredde Herbert under 1950-talet med en leksakssamling. Den placerades i ett beställt monterskåp. Leksakerna dateras till 1800-talet. Ingen ytterligare proveniens är känd. Man kan förmoda att de äldre föremålen bestod av arvegods. I rummet fanns även

en klädkista inhandlad i Venedig av Hjalmar på 1890-talet. Väggarna pryddes av en mängd olika tavlor. Vid Akademiens övertagande fraktades föremålen över till Skånelaholms slott och rummet inreddes i stället med en trymå.

I: Herr-skrivrum från 1880-talet

I en av salongerna i originallägenheterna hade fadern Hjalmar sitt kontor. Herbert anger en referens till 1880-talet, vilket grundar sig i att möblerna inköptes i samband med att föräldrarna bildade bo efter giftermålet 1887.

Hjalmar Rettigs skrivrum, 1959. Foto: KVHAA:s arkiv.

När familjen flyttade in på Villagatan flera år senare inreddes skrivrummet med samma möbler. Rummet var tätt möblerat med en rik mängd dekorera-
nde föremål och tavlor, företrädesvis släktporträtt. Över rummets centrala paneldivan hängde en stor oljemålning föreställande Robert Rettig, tobakskungen och Hjalmars far från Gävle.

Kanslirådets skrivrum stod så gott som oförändrat under sjuttio år till dess att väggen till intilliggande rum togs ner till förmån för akademiledamöternas matsal. Väggarna tapetserades om och föremålen fraktades i huvudsak till Skånelaholms slott.

J: Södra balkongrummet

Södra hörnrummet benämndes enligt ritningarna från sekelskiftet *Kabinett*. Det var 1925 inrett med bokhyllor och ett sittmöblemang med bord och fyra stolar. Rummet brukades vid tiden av Nils Rettig vars rökrum låg intill. Efter Nils bortgång möblerades dörren till hans gamla rökrum för med äldre möbler som verkade sakna tydlig användning. Sammantaget gavs hörnrummet en exotisk karaktär. I och med den nya möbleringen blev rummet en liten återvändsgränd innanför Hjalmars kontor. Rummet har alltsedan dess benämnts *Södra balkongrummet*. Sedan rummen intill började brukas som matsal av Akademien har detta rum stått tomt och endast använts som reservrum med några extra sittplatser. Vid behov kan dörrarna mot matsalen öppnas upp. Dörrarna mot biblioteket är inte längre förmöblerade.

K: Biblioteket

Ritningarna från år 1900 benämner detta rum som *Förmak* till de intilliggande salongsrummen. Det nämns inte i Hjalmars bouppteckning från 1925, eftersom det tillhörde Nils som brukade rummet som rökrum. Det var då inrett med böcker och andra samlarföremål. Efter Nils bortgång utökades antalet bokhyllor i rummet och dörren till *Södra hörnrummet* möblerades för. Det har sedan dess haft karaktären av bibliotek.

I samband med Akademiens övertagande öppnades åter dörren till *Södra hörnrummet* upp, en heltäckningsmatta lades på golvet och föremål rensades till viss del bort.

L: Förmaket

Mellan salongen och förmaket gick ursprungligen den vägg som separerade de två lägenheterna på våningen. När familjen Rettig flyttade in gjordes en stor öppning mellan det som kom att bli salong och förmak. De inreddes likartat med en sammanhållen täckande golvmatta och likadana tapeter. *Förmaket* inreddes huvudsakligen med antikviteter som inköpts av föräldrarna under åren runt 1900. Även arvegods förekom. Efter bodelningen rörande Brynäs herrgård 1917 tillkom ytterligare föremål.

Vid Herbert och Ing-Maries övertagande efter modern Julias bortgång förtätades möbleringen ytterligare. Tillskotten bestod av antikviteter som paret köpt in, samt ett monterskåp fyllt med samlarsaker och kuriosa.

Rummet har fortfarande huvudsakligen samma möblering, fastän vissa föremål avlägsnats och flyttats till Skånelaholm efter Akademiens övertagande. Rummet har även tapetserats om och golvmattan bytts ut.

M: Salongen

Salongen är i huvudsak möblerad med antika möbler inköpta av Hjalmar och Julia Rettig från 1890-talet fram till första åren av 1900-talet. Inredningen var organiskt placerad utan strama strukturer. Det mest framträdande möblemanget består av en soffgrupp, en stilmöbel som i grunden är en rokokomöbel, vilken Hjalmar låtit utöka med specialbeställda kopior. På soffan är blandningen tydlig, där underredet ska vara från tiden runt 1750, med detaljrik skuren dekor. Överdelen är i sin tur grovskuren och präglad av en tyngd som var modern under sent 1800-tal. Mycket är

sig likt i salongen, men mattan och tapeterna har bytts ut på samma vis som i förmaket.

N: Doktor Rettigs rum

I rummet som på ritningarna från sekelskiftet benämns *Herrum* hade Herbert sitt pojkrum. Det behölls av honom livet ut. Han huserade även i det intilliggande hörnrummet som främst erbjöd utrymme för hans böcker. I det relativt trånga sovrummet fanns det ändå gott om möbler och på väggarna hängde det tätt med tavlor. Mitt på golvet stod skrivbordet och inredningen var i sin helhet en blandning av äldre arvegods, barndomens möbler och senare inköp.

Spåren av rummets privata karaktär är i dag borta. Alla möbler flyttades över till Skånelaholm i samband med Akademiens övertagande. I stället inreddes här det så kallade *Rettigska rummet* med ett möblemang från Brynäs herrgård samt släktporträtt.

O: Doktorinnan Rettigs rum

När Ing-Marie flyttade in i Herberts barndomshem inrättades hennes sovrum i hörnrummet som hängde samman med Herberts intilliggande sängkammare. På ritningen från 1900 benämns det lilla rummet med balkong som ett av tre sammanhängande *Herrum*. Efter Herberts bortgång och Akademiens övertagande användes utrymmet som *Preses kontor*. Efter att denna funktion upphört kallas rummet nu för *Norra hörnrummet*.

P: Arbetsrummet

Enligt ritningen från år 1900 var detta det största av tre sammanhängande *Herrum*. Här placerades det salongsmöblemang som använts i familjens tidigare bostad på Engelbrektskatan. Rummet var rikligt dekorerat och ett gott exempel på 1880-talets stilideal. Det kom att kallas för *Arbetsrummet*, inrett med både piano och böcker. Sannolikt var det här familjen samlades i vardagen, eftersom det omnämns som vardagsrum.

Arbetsrummet, tidigt 1900-tal. Foto: KVHAA:s arkiv.

Ing-Marie och Herbert behöll rummets karaktär men bytte ut sittmöblerna runt bordet. När Akademien flyttade in gjordes rummet om till ett *Sammanträdesrum* i anslutning till preses kontor. Senare har sittmöblerna flyttats undan och rummet blivit *Mottagningsrum*, avsett för preses. På senare tid har rummet använts för sammankomster och bokreaser.

Q: Norra tamburen

Den tambur som ursprungligen hörde till västra lägenheten verkar ha spelat en undanskymd roll i hemmet. Dokumentationen av den består av Herberts skisser från 1950-talet. Tamburen var då möblerad med endast en gammal kista och ett bord, en lysningspresent till föräldrarna. Väggarna pryddes med flertalet målningar och grafiska tryck.

R: Matsalen

Familjen Rettigs matsal var tungt möblerad med stilmöbler av barock- och renässanskaraktär. De flesta möblerna var beställda på 1880-talet i samband med Hjalmars och Julias giftermål. På väggarna hängde större porträtt av kungligheter. Porslin och silverföremål har med tiden kommit att dekorera alla ytor, inklusive bröstningen runt rummet. Rummet har behållit sin karaktär, men en viss förtätning har gjorts av Akademien i samband med att andra rum tömts. Efter att Akademiens nya matsal blivit inredd har detta rum kommit att kallas *Gamla matsalen*.

S: Serveringsrummet Lilla matsalen

Innanför matsalen inrymdes ett serveringsrum med ett större serverings-skåp. Anslutningen till köket låg nära, och vid middagar i matsalen torde rummet ha fungerat bra för förberedelser och som avställningsyta för tjänstefolket. När Ing-Marie och Herbert flyttade in möblerades rummet med deras gemensamma matsalmöblemang. Här intogs därefter enklare måltider som frukost. Benämningen har varit både *Lilla matsalen* och *Frukostmatsalen*. Ing-Marie, med konstnärlig inspiration från sin mor, står bakom den målade dekor som återfinns på serveringsskåpet. Nu-förtiden används rummet som ett mindre *Sammanträdesrum*, möblerat med föremål från olika delar av våningen.

T-V: Tjänstefolkets rum

Dessa flertalet smårum har enligt ritningen haft en privat karaktär. Förteckningar saknas därför. Rum T var *Tambur och garderob*. Rum U var *Köket* som tjänstefolket använde. Det har med tiden fortsatt att uppdateras och används i dag för förberedelser vid Akademiens middagar. Rum V har under åren använts som bostad för tjänstefolk, vilket benämningarna *Jungfrukammare* och *Pigkammare* avslöjar. Likt den så kallade pigkammaren på andra sidan trapphuset är detta rum byggt i en entresolvåning. Med tiden vinterförvarades här sannolikt växter, av benämningen *Blomsterrummet* att döma. Under rummet, en halvtrappa

ner från köket, fanns den så kallade *Handkammaren*, där diverse hushållsrelaterade föremål förvarades.

X-Y: Syrummet och Nya salongen

Äldre källor säger inte heller mycket om de två bostadsrum som låg mest undanskymda. Enligt Julia Rettigs bouppteckning bodde hushållerskan i rum X. Rum Y var *Hembiträdets rum*, senare *Hildas rum*.

När Herbert Rettig förtecknade rummen bodde Ing-Maries mamma Siri Rehnberg här. Rummen benämndes då *Syrummet* (X) och *Nya salongen* (Y). Siri hade inrett rummen med många föremål från sin uppväxt i Arboga. Hon är även den som dekorerat *Nya salongens* kakelugn enligt en förklaga på Skånelaholm. Detta är det enda spåret av rummens tidigare användning. När Akademien flyttade in överlät Ing-Marie hela våningen till förmån för Akademiens verksamhet, dock behöll hon dessa två rum för sig själv. Efter Ing-Maries bortgång inreddes i salongsdelen ett nytt kontor till Akademiens preses, medan syrummet blev ett förmak och vilrum. I nuläget saknar dessa rum en given funktion.

Ing-Marie kom aldrig att bo på Villagatan efter Herberts död. I stället tillbringade hon sin tid på Skånelaholms slott. Där påbörjade hon ett enträget arbete med katalogisering av samlingarna, något hon även gjort på Villagatan. Till grund för katalogiseringen låg Herberts anteckningar. Överallt satte han lappar med uppgifter om föremålen. Ing-Marie i sin tur sparade föremålsbeskrivningar i ett numrerat kartoteksystem. Skånelaholm och Villagatan förtecknades som två separata samlingar. Det är tack vare detta arbete som föremålens ursprung fortfarande, trots omflyttningar, går att identifiera.

Sammanfattning

Rettigs bostadsvåning framstår fortfarande som museal. Mycket har dock skett sedan makarna Rettigs testamente upprättades och samlingarna tillföll Akademien efter Herberts död 1962. Kungl. Vitterhetsakademien, som verkat som en del av Riksantikvarieämbetet, valde inte långt efter

donationen att bryta sig loss och driva fristående verksamhet. En omdaning av våningen ägde rum med syftet att göra den mer representativ och lämpad för verksamheten. Ett hårdfört förslag till omdaning upprättades av konsthistorikern Aron Andersson. Ing-Marie Rettig har enligt muntlig tradition varit delaktig i beslutsprocessen, men arkiven rymmer knapphändig dokumentation om hennes ställningstaganden. Hennes ståndpunkt var att Vitterhetsakademien hade fria händer så länge testamentet efterlevdes.

Det arbete som nu pågår, och inrättandet av den nya tjänsten för samlingsansvar, visar att Akademien är angelägen om att återställa ordningen och hedra testamentet och de generösa makarnas önskemål. Herbert vigde en stor del av sitt liv åt att bevara allmogens föremål. Under det nu pågående inventeringsarbetet framträder människorna bakom familjens samlade föremål och den ihärdiga viljan att dokumentera. Det står klart att Julia och Hjalmar Rettig följde tidens trender när de lät tillverka möbler under 1800-talets två sista årtionden. Efter inflyttningen på Villagatan utökades bohaget främst med nyinköpta antikviteter. Parallellt har arvegods från båda släkter tillfallit hemmet. Viss dokumentation gjordes av Julia, och det framgår tydligt att tidigare generationer varit viktiga både för henne och för Hjalmar. Sönerna tog tillvara och förvaltade detta intresse. Nils var en nästan lika flitig nedtecknare av föremålens historia som sin bror. Den prägel han satt på samlingen genom sina vistelser och inköp utomlands är påtaglig. Nils verkar även ha hyst än mer sentimentalitet än sin storebror, vilket framgår av hans efterlämnade anteckningar med ofta tillbakablickande noteringar om hans eget liv. Familjens efterlämnade arkiv och brödernas dagböcker ger en djup och värdefull inblick i hur livet kunde te sig i den borgerliga miljön, som Herbert Rettig enligt sitt testamente ville bevara. Det är ett arv som också Kungl. Vitterhetsakademien önskar värna inför framtiden.